
KIS JÓZSEF

MISKOLC ÉS VÁROSRÉSZEI A KOMMUNISTA HATALOMÁTVÉTEL SODRÁBAN

Úton Nagy-Miskolc felé

A szovjet csapatok bevonulásakor a mai Miskolc még számos önálló településből állt. Így különálló községként működött Diósgyőr, Hámor, Hejőcsaba, Görömböly és Szirma. A Miskolci Nemzeti Bizottság már 1944. december 26-án határozatot hozott Nagymiskolc létrehozásáról. A Diósgyőrt, Hejőcsabát és Görömböly település Tapolca részét magába foglaló város bővülését az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. január 1-től szentesítette. A döntés értelmében tehát a Görömbölyhöz tartozó és elsősorban fürdőtelepként ismert Tapolcát leválasztották az anyaközségről, s míg Görömböly megtarthatta önállóságát, Görömböly-Tapolca már ekkor Miskolc közigazgatási része lett. Ugyancsak különálló település maradt Szirma és Hámor. Ezek beolvasztására csak öt évvel később, 1950-ben került sor.¹

Az 1945-ös Nagymiskolc megteremtése a város közigazgatásának átszervezését is maga után vonta. Miskolcot öt közigazgatási területre kívánták osztani, amelyek élén előljáróságok álltak. Így két közigazgatási központot terveztek Miskolcon, egyet Diósgyőr, egyet Diósgyőr-Vasgyár, valamint egyet Hejőcsaba és Görömböly-Tapolca területére vonatkozóan.² Ennek következtében a már Miskolchoz csatolt települések előljáróságai jegyzővel, utóbb közigazgatási hatósági vezetővel az élükön folytatták közigazgatási munkájukat, képviselő-testületeik azonban megszűntek, választott képviselőik már Miskolc thj. város törvényhatósági bizottságában igyekeztek szűkebb pátriájuk érdekeit előmozdítani. Az ekkor még Miskolchoz nem csatolt településeken (Hámor, Görömböly és Szirma) közigazgatási tekintetben változás nem történt, a községek életét változatlanul a közigazgatás élén álló vezetőjegyző, a községi bíró, illetve a képviselő-testület határozta meg.

Félreértett rendszerváltozás (1944. december – 1945. január)

Miskolc és a környező települések – kiváltképp a később városrészé vált Diósgyőr – szovjet bevonulás utáni életét két dolog határozta meg főként.

1 *Dobrossy István*: Tapolca, Diósgyőr és Hejőcsaba Miskolchoz csatolása 1945-ben. In: *Levéltári Évkönyv 12-13.* Szerk. Dobrossy István. Miskolc 2005. 281–282.

2 *Felvidéki Népszava*, 1945. december 6.

Egyrésről a helyi kommunisták kis számú közössége a szovjet hadseregre támaszkodva kezdettől fogva proletárdiktatúrát kívánt bevezetni. Tették ezt annak ellenére, hogy Miskolc elfoglalásának napján, 1944. december 3-án a szovjet csapatok helyi parancsnoka, Mihajlov vezérőrnagy azzal hívta össze a város nyilas-hatalomátvétele előtti közigazgatási vezetőit, az egyházak és a pártok, valamint a munkásság képviselőit, hogy tudassa: a Vörös Hadsereg nem akarja Magyarországon a szovjet rendszert bevezetni, a kormányzati rendszert a magyar nép fogja megválasztani. Mihajlov megbízásából a város élére a nyilas-hatalomátvétele előtti közigazgatási vezetők, így dr. Gálffy Imre polgármester és dr. Honti Béla helyettes polgármester álltak.³

A szovjet parancsnok szavait az első napokban a kommunisták nem teljesen vették komolyan. Számukra a fő cél a proletárdiktatúra azonnali bevezetése volt. Nem titkolta ezt önéletrajzi kötetében Fekete Mihály egykori főispán,⁴ de a szocialista korszak történészei sem. Kun László tanulmányában hangsúlyozza, míg más „városokban a felszabadulás pillanatában megalakultak a Nemzeti Bizottságok és kezdetét vette a népi demokratikus fejlődés, addig Miskolcon csak 12-13 nappal a felszabadulás után történtek meg az első lépések a kibontakozás irányában”. Kun ennek okát a „kommunizmus gyermekbetegségé”-nek nevezett túlzó „baloldaliság”-nak tulajdonította, amely azonnal „szocialista forradalmat, proletárdiktatúrát” kívánt megvalósítani.⁵ Beránné Nemes Éva pedig úgy vélte, a kommunisták „értetlenül állottak a demokratikus átalakulás követelménye előtt, nem láttak más utat, mint amit 1919-ben végigjártak”. Hangsúlyozza, hogy ezek „a jelenségek és problémák [...] nem a miskolci mozgalom sajátos vonásai, hanem eléggé általánosak voltak, számos vidéken jelentkeztek”.⁶ Megállapításait alátámasztják a fennmaradt iratok is, egyes adatok arra mutatnak, az első napokban a MOKAN helyi parancsnokai vették át az adott településrész irányítását. Sövény Lajos erről az időszakról két évvel később így nyilatkozott: „Az orosz csapatok bejövetelkor én vettem át a község vezetését, a Mokán szervezetnek én voltam ott a vezetője”.⁷

3 Beránné Nemes Éva: Adatok a felszabadulás és a demokratikus átalakulás kezdetének történetéhez Miskolcon és Borsodban. In: Borsodi Levéltári Évkönyv 2. Szerk. Román János. Miskolc 1979. 165.

4 „Miskolcon is sokan számítottak arra, hogy hazánkban újra proletárdiktatúra lesz, mégpedig »igazi« – vagyis szociáldemokraták nélkül. [...] Elhatároztuk, tehát, hogy létrehozzuk a Kommunisták Magyarországi Pártjának miskolci szervezetét. A KMP úgy állt előttünk, mint a Tanácsköztársaság dicső hagyományainak letéteményese.” Fekete Mihály: Ellenállók az Avas alján. Egy diósgyőri munkás visszaemlékezései. Kossuth Könyvkiadó. 1974. 204–205.

5 Kun László: A Miskolci Nemzeti Bizottság megalakulása és történetének első szakasza. Borsodi Szemle 9. (1965) 1. sz. 3.

6 Beránné Nemes É.: Adatok i. m. 168–169.

7 Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BAZML), XXV.4. A Miskolci Népbíróság iratai, 1945–1948. (a továbbiakban: XXV.4.) 249/1945. Sövény Lajos bírósági tanúvallomása. Nb. 155/1947-4. sz. jegyzőkönyv.

A miskolci kommunistákat végül a Debrecenből megérkező Farkas Mihály igazította el, aki egyúttal utasítást adott a többpárti Nemzeti Bizottság megszervezésére.⁸ Farkas fellépése azonban nem változtatott azon, hogy a helyi kommunisták – hátuk mögött az egyetlen, szovjetek által elismert fegyveres szervezettel (MOKAN Komité) – maguknak vindikálják nemcsak a rendőri/közbiztonsági, de adott esetben a közigazgatási jogokat is. Mindez számos konfliktushoz és visszaéléshez vezetett.⁹ A MOKAN-osok hozzáállását jól mutatja, hogy Diósgyőr első, 1944. november 17-én bekövetkezett elfoglalása másnapján számos községbelit letartóztattak, így Pávay Sándor községi számtisztet, Saád Ferenc körorvost, dr. Veress Andor orvost, Réz Miklóst és valószínűleg Svéda József cukrászt.¹⁰ A többnyire németeknek való kémkedéssel hamisan gyanúsított diósgyőriek hamar kiszabadultak, november 20-án ugyanis a németek visszavették Diósgyőrt.¹¹ Hasonló esetek játszódtak le Miskolc és környéke december 3-i elfoglalása után, igaz ugyanakkor, hogy ezen lefogások általában még csupán néhány napos fogságot jelentettek, többségük pár nap vagy esetleg hét után szabadult.

A politikai rendőri téren igen aktív kommunistáknak a közigazgatási apparátus működésére mindazonáltal szükségük volt. Beránné Nemes Éva marxista történész is rámutatott arra, hogy a kommunisták számára természetes, a kommunista párt számára pedig kifejezetten előnyös volt, hogy a dr. Gálffy Imre által vezetett polgármesteri hivatal már a szovjet bevonulás másnapján, december 4-én megkezdte működését. Sokan ugyanis – talán épp a proletárdiktatúra tapasztalataiból kiindulva – a kommunista pártot keresték meg ügyes-bajos dolgaikkal, s ez jelentősen lekötötte erőforrásaikat. Beránné úgy látta, hogy azon vidékeken, amelyeken az elmenekült közigazgatási tisztviselők munkáját különféle „népi szerveknek”, illetve a kommunista pártnak kellett átvennie, az ugyan növelte tömegbefolyásukat, azonban óriási terhet is rótt rájuk, és a sokirányú feladattal nehezen tudtak megküzdeni.¹² Más oldalról megközelítve tehát arról volt szó, hogy az alacsony iskolai képzettségű és közigazgatási gyakorlattal távolról sem rendelkező kommunisták nem tudtak, illetve nem tudtak volna megküzdeni a város közigazgatási életének irányításával, ezért hagyták, hogy a feladattal az „ellenforradalmi rendszer” régi közigazgatási gépezete birkózzon meg. Ezen döntés mögött egy igen egyszerű, de annál hatásosabb pragmatikus városvezetési stratégia húzódik meg, amelynek keretében addig használták a „reakciós” köztisztviselői kart, ameddig tagjait társutas vagy saját körükből kinevelt személyekkel fel nem váltották. Ez volt

8 Kun L.: A Miskolci Nemzeti Bizottság i. m. 3.

9 Beránné Nemes É.: Adatok i. m. 176.

10 MNL BAZML XXV.6. A Miskolci Népügyészség iratai, 1945–1948. (a továbbiakban: XXV.6.) 38/1948. Pávay Sándor kihallgatása. 1947. január 24.

11 Kis József – Kunt Gergely: Málénkij robot Nagy-Miskolcon. Miskolci Német Nemzetiségi Önkormányzat. Miskolc 2020. 130.

12 Beránné Nemes É.: Adatok i. m. 171.

a szovjet hadsereg érdeke is, amelyet még hónapok választottak el a világháború végétől, és amelynek az volt az elsődleges érdeke, hogy a már megszállt területeken biztosítva legyenek a feltételek a csapatok mozgásához, elszállásolásához és természetesen az élelmezéséhez. Ehhez stabil háttérország szükségeltetett, stabil közbiztonsággal (fegyverek összeszedése), közéletmelzéssel és közigazgatással. Az ellenségesnek tekintett közigazgatási alkalmazottakat azért is hagyhatták hivatalukban, mert formálisan jogszerű eszközökkel rendelkeztek ellenőrzésük, illetve felelősségre vonásuk tekintetében, akár rendőrségi, akár hivatali úton. A kommunista párt a közigazgatás politikai felügyeletét ugyanis a miskolci (és persze a megyei) főispáni tisztség birtoklásával kezdettől fogva szilárdan biztosította a maga számára. A főispáni jogkörben biztosított kinevezési és leváltási joggal élve bármikor beavatkozhattak egyes közigazgatási intézmények életébe, s ha úgy ítélték meg, az aktuális tisztséget olyan személylyel töltötték be, akinek megbízhatóságában nem kételkedhettek, és aki immár nyíltan vagy kevésbé nyíltan, de a párt utasításait követte.

A kommunista párt helyzetét és erejét jól mutatja, hogy Miskolc thj. város első háború utáni főispánja Tóth Béla, a MOKAN Komité alapítója, az ideiglenes nemzetgyűlés képviselője lett. Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök 1945. január 12-én nevezte ki Borsod vármegye és Miskolc thj. város főispánjának, s egyúttal megbízta a csonka Zemplén és Abaúj vármegyék főispáni teendőinek ellátásával is. A városi törvényhatósági bizottság előtt a diktatórikus magatartásáról ismert Tóth 1945. február 1-jén tette le az esküt.¹³ A MOKAN-vezér csak rövid ideig állt a város élén, március 14-én a miniszterelnök a szintén kommunista Oszip István gyári munkást nevezte ki a helyére.¹⁴ A kommunista párt befolyásán az sem változtatott, hogy 1947 novemberében Oszipot egy régi szociáldemokrata, a már idős Csacsovsky József váltotta Miskolc thj. város főispánjaként.¹⁵ Csacsovsky fél évet kitöltő időszaka legfeljebb abból a szempontból érdekes, hogy ismét különálló személy töltötte be a miskolci főispáni tisztséget, a párt baloldalához tartozó Csacsovsky ugyanis mindenben együttműködött a kommunistákkal. A szociáldemokrata főispán alig fél évet töltött hivatalában, 1948. május 15-én a köztársasági elnök Borsod-Gömör vármegye főispánját, a kommunista Fekete Mihályt nevezte ki utódjául.¹⁶ Az utolsó főispán, Mazár Ferenc 1950. március 20-án Borsod vármegye és Miskolc főispánjaként lépett hivatalba.¹⁷ Személyében „tisztelhetjük” a korszak utolsó főispánját és egyben első megyei tanácselnökét is.¹⁸

13 MNL BAZML IV.1903.a. Miskolc Város Törvényhatósági Bizottságának közgyűlési jegyzőkönyvei, 1909–1949. (a továbbiakban: IV.1903.a) 7.kgy.1945.

14 Uo. 30.kgy.1945.

15 Uo. 291.kgy.1947.

16 Uo. 273.kgy.1948.

17 Észak-Magyarország, 1950. március 21.

18 MNL BAZML XXIII.1.a. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács tanácsülési jegyzőkönyvei, 1950–1990.

Pragmatikus és korrekciós városvezetési stratégia

A szovjetek és a kommunisták által gyakorolt pragmatikus városvezetési stratégia alapján a főispáni felügyelet alatt álló polgármesteri hivatal már 1944. december 4-én megkezdte működését. A város élén dr. Gálffy Imre polgármester, dr. Honti Béla helyettes polgármester állt, de ott volt a régi tisztviselői karból dr. Tréki Török Andor árvaszéki elnök és dr. Kristóf Tibor tisztifőügyész. Hiányzott azonban a vezetésből dr. Faragó Elemér főjegyző, aki a város kiürítésekor nyugatra menekült, s onnan már nem tért vissza. A főjegyző 1945. április 4-én Nyugat-Németországban egy bombatámadás során vesztette életét.¹⁹ Tisztségét jó ideig nem töltötték be hivatalosan, a törvényhatósági bizottság első ülésein dr. Tréki Török Andor árvaszéki elnök szerepelt mint tiszteletbeli főjegyző, utóbb pedig mint helyettes polgármester, noha egyik megbízatására vonatkozóan sem ismerünk főispáni kinevezést.²⁰

Dr. Gálffy Imre személye kezdetben mindenki számára valamelyest elfogadható volt. 1944. augusztus 7-étől volt Miskolc város polgármestere, ekkorra a városban már megtörtént a zsidóság deportálása, és Gálffy amúgy sem mutatkozott szélsőjobboldalinak. Programbeszédében például kifejezetten szakpolitikai kérdésekre helyezte a hangsúlyt, s működését is általában ez jellemezte. A nyilas-hatalomátvételkor hivatalából elmozdították, így e tekintetben is makulátlannak tűnt. Azonban így is támadható volt, hiszen két olyan egyesület (Magyar Tudományos Fajvédő Társaság, Kékek Clubja) tagja is volt, amelyet az ideiglenes kormány a kifogásolt egyesületek közé sorolt, ezt azonban valahogyan elnézték neki.²¹

A köztisztviselői kar a háború utáni hónapokban ugyanakkor igen nehéz helyzetben volt. Jól mutatja helyzetüket például a deportálásokban való érintettségük. A tisztviselőknak úgy kellett eleget tenniük a német származású személyeket tartalmazó listák elkészítési kötelezettségének, hogy közben maguk is áldozattá válhattak. Utóbbi tekintetben még csak német származással sem kellett feltétlenül rendelkezni, elég volt, ha a végleges listák összeállításában részt vevő kommunisták „közismert jobboldali beállítottságú” személynek tartották vagy mondták őket. A kommunisták ugyanis a deportálási kötelezettséget kihasználva rögtön éltek pragmatikus városvezetési stratégiájuk korrekciós elemével, a számukra nem kívánatos egyének – köztük közigazgatási alkalmazottak – társadalomból való kivonásával. Áldozataik között találjuk dr. Ájus Ferenc Miskolc városi tanácsnokot, akinek története különösen érdekes. Ő volt az, akit 1944. november 19-én a menekülő dr. Demes Béla nyilas polgármester bízott meg rangidős tisztviselőként, hogy vezesse Miskolc közigazgatását. Ájus

19 MNL BAZML IV.1906.b. Miskolc Város Polgármesteri Hivatalának közigazgatási iratai, 1909–1950. (a továbbiakban: IV.1906.b.) 12320/1945.

20 MNL BAZML IV.1903.a. 1945.01.02.01.

21 *Turbucz Péter*: Gálffy Imre polgármesteri beiktatása és városvezetése. https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/galffy_imre_polgarmesteri_beiktatasa_es_varosvezetese#_edn13, letöltés 2021. okt. 18.

ennek igen lelkiismeretesen tett eleget, felesége szavai szerint: „nem menekült el, sőt a legnagyobb ágyútűzben is teljesítette szolgálatát, akkor mikor más az óvóhelyen volt. Harcolt a németekkel a város érdekeiért – nem egyszer élete kockáztatása árán is – annyira, hogy a nyilasok ezt bűnül is rótták fel neki. Mindezt bizonyítják akkori kollégái, sőt városunk jelenlegi polgármestere [Gálffy Imre – K. J.] is, mert tanácsért, útbaigazításért őt lakásán többször fölkereste”. Ájus a „felszabadulás” után is folytatta munkáját, a MOKAN nyomozóosztály azonban már decemberben gyanúsítottként hallgatta ki, igaz, ekkor még szabadlábra helyezték. Egy hónappal később azonban – a málenkij robotosok ezreinek sorsában osztozva – ismét elhurcolták „közismerten jobboldali” beállítottságára hivatkozva, s a Szovjetunióból már sohasem tért haza. Pár hónappal deportálása után, 1945. július 23-án Nuzalban lelte halálát.²²

Nagy-Miskolc területéről málenkij robotra hurcolták továbbá a hejőcsabai Kunfalvi Károly jegyzőt, valamint Diósgyőrből Pávay Sándor községi számtisztet feleségével, illetve Hoffmann József irodatisztet két fiával együtt. Ők azonban túléltek a munkatáborban töltött hosszú hónapokat, és 1946 elején hazatértek.²³

A málenkij robotos listák elkészítésében való részvétel miatt – bár azt utasításra és a szovjet parancsnok deportálással való fenyegetéseinek hatására tette – a diósgyőri főjegyző ellen eljárás indult. Minthogy Diósgyőrből igen sok baloldali munkást hurcoltak el a Szovjetunióba, – újabb korrekciós lehetőséget látva – dr. Fekete főjegyzőt kívánták megtenni bűnbakként. A még 1945. január végén megindított nyomozás azonban végül Sztaskó János MOKAN-parancsnok, Dancza Lajos kommunista nemzetgyűlési képviselő, valamint az összes politikai párt felelősségét is megállapította.²⁴

Dr. Fekete Gyula így még maradhatott hivatalában. Diósgyőr közel száz fős közigazgatási apparátusát dr. Ligethy Zoltán adóügyi helyettes jegyzővel és dr. Isépy László anyakönyvi jegyzővel együtt irányíthatta. 1945. április 20-án oda irányították a korábban Putnokon, majd Jolsván szolgáló dr. Molnár Bélát helyettes főjegyzői minőségben.²⁵ Erre azért is volt szükség, mert március 30-án dr. Feketét letartóztatták és népbírói eljárás elé kívánták állítani. A politikai rendőrség nem tett le azon szándékáról, hogy a diósgyőri baloldali munkások deportálásáért őt tegyék hivatalosan felelőssé, de azzal is gyanúsították, hogy 1932-ben részt vett egy kommunista szervezkedés felszámolásában. Az eljárás

22 Kis József: Elfeledett városvezetők nyomában – Ájus Ferenc. 2019. https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/elfeledett_miskolci_varosvezetok_nyomaban_ajus_ferenc, letöltés 2021. okt. 16.

23 Kis J. – Kunt G.: Málenkij robot i. m. 97–98, 130–131.

24 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 3.1.9. V-30477. Magyar Államrendőrség miskolci főkapitányságának diósgyőri politikai alosztálya jelentése dr. Fekete Gyula főjegyző elleni ügyben. 1945. február 6.

25 MNL BAZML IV.1924. A Miskolc város szolgálatában állott tisztviselők, kezelők, díjnokok és altisztek törzskönyvi lapjainak gyűjteménye, 1879–1950. (a továbbiakban: IV.1924.) 598.

ezúttal sem járt sikerrel. A népügyészség 1946 januárjában megszüntette az ellene folyó nyomozást.²⁶ Dr. Fekete ekkor már szabadlábon volt, Diósgyőrbe azonban nem térhetett vissza. A polgármester döntése alapján Miskolc város központi igazgatóságán folytatta munkáját.²⁷

Nem csak Diósgyőrben történt ugyanakkor változás a főjegyzői státusz tekintetében. Új személyek kerültek Görömböly, Hámor, Hejőcsaba és Szirma elöljáróságainak, illetve körjegyzőségeinek élére is.

A görömbölyi körjegyzőséget 1928 óta Kiss József vezetőjegyző irányította. Munkáját a görömböly-tapolcai kirendeltség élén Maros István segítette.²⁸ Kiss 1944 nyarán többször összeütközésbe került a községben lévő német tisztekkel, és igyekezett megakadályozni, hogy a helybeliek csatlakozzanak az SS-hez, ezért a Volksbund feljelentése nyomán megtorlásként, a járási jegyzők közül egyedüliként augusztusban bevonultatták. Katonaként 1945 áprilisában Németországban amerikai hadifogságba esett, ahonnan csak novemberben tért vissza.²⁹ Minthogy itthon nem tudták, mi történt a főjegyzővel, helyettesítését a korábban Bács-Bodrog vármegyei Szenttamáson községi aljegyzőként szolgáló, menekült Bodnár Lajos látta el helyettes vezetőjegyzői funkcióban.³⁰ Munkájával olyannyira meg voltak elégedve a községben, hogy bár 1945 tavaszán a harsányi főjegyző szerette volna magát áthelyeztetni Görömbölyre, a községi Nemzeti Bizottság elnökének a pártok vezetőivel való közös kérésére Bodnár maradt a település élén.³¹

A hámori körjegyzőséget 1932 óta vezető Kubinyi Elemér vezetőjegyző a kiürítés idején, 1944. november 10-én Rimaszécsen lévő családjához utazott. Ott bevonultatták katonának, majd Németországba került. Brünnél esett fogságba, ahonnan 1946 márciusában tért vissza az országba.³² Helyét időközben jegyzője, Bajáky Béla vette át tartósan helyettes körjegyzői minőségben.³³

Hejőcsabán Péter Mátyás vezetőjegyző a kiürítés során, 1944. november 10-én – felettesétől eltávozási engedélyt kérve – elhagyta a községet, és Budapesten lakó családjához utazott. A háborús körülmények között onnan visszatérni már nem tudott, ezért a Belügyminisztérium, illetve Budapest székesfőváros beosztása alapján a XI. kerületi elöljárósághoz került szolgálat-tételre.³⁴ Péter két segédjegyzője közül Füredi Antal katonai szolgálatot látott

26 MNL BAZML XVII.432. A Miskolci XI. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945. 1946.1.15.

27 MNL BAZML IV.1906.b. 1628/1945.

28 Magyarország tiszti cím- és névtára. 50. évf. 1943. 72.

29 MNL BAZML XXV.6. 408/1947. Kiss József kihallgatása. 1947. április 8.; MNL BAZML XVII.418. A Miskolci I. sz. Nyugati Igazoló Bizottság iratai, 1945–1947. Kiss József igazolási ügye.

30 MNL BAZML V.152. Görömböly nagyközség iratai 1694/1945.

31 MNL BAZML IV.901.b. Borsod-Gömör-(Kishont) vármegye főispánjának közigazgatási iratai, 1924–1949. (a továbbiakban: IV.901.b.) 416/1945.

32 MNL BAZML XXV.4. 100/1947. Kubinyi Elemér kihallgatása. 1946. július 3.

33 MNL BAZML V.156.a. Bükkszentlászló (Óhuta) kisközség iratai, 1891–1949 841/1944.

34 Péter 1945. március 31-én tért vissza Miskolcra, szolgálati helyét azonban már nem

el (csak 1945 novemberében tért haza³⁵), Kunfalvi Bertalant pedig december végén Görömbölyre irányították át.³⁶ Bár október 26-tól adóügyi jegyzőként dolgozott Hejőcsabán Másody Elemér Kolozs vármegyéből menekült körjegyző is,³⁷ 1944. december 14-én Salzer Dezső volt abodi körjegyző vette át helyettes jegyzőként a község közigazgatási vezetését. Salzer az edelényi járásban egyike volt azon három zsidó származású jegyzőnek, akiket Bizony Emil járási főszolgabíró származásuk miatt távolított el.³⁸ 1944 nyaratól munkaszolgálatos volt, december 12-én érkezett Miskolcra, ahol azonnal jelentkezett szolgálattételre.³⁹ Salzer „horthysta” előlétele dacára származása okán megbízhatónak számított, a helyi párttitkár, Turó Gyula – aki község politikai vezetését vette át a „felszabadulás” után, és bekerült a Miskolci Nemzeti Bizottságba is – csak kezdetben támogatta. Együttműködésük mintegy két hónapig volt harmonikus, majd Turó egyre gyakrabban tett – állítólag – célzásokat Salzer zsidó származására, de számos váddal is illette. Így például azzal gyanúsította, hogy hitsorsosait szabályellenesen mentette fel a közmunka-kötelezettség alól; hogy mint „zsidó jegyző” szándékosan nem utalt ki az „éhező népnek” olajat; az „oroszoknak célzatosan fiatal lányokat ad munkára”, valamint hogy a „zsidó jegyző a zsidó kereskedőket előnyben részesíti a kiosztásoknál, aminek a nép látja kárát”. Viszonyuk tehát elmérgesedett, amit Salzer annak tulajdonított, hogy Turó állandóan beavatkozott a közigazgatási munkába, utasításokat adott a jegyző beosztottjainak, és úgy „általában mint diktátor akart szerepelni”. Turó és Salzer kölcsönösen feljelentették egymást, de egyikük sem járt igazán sikerrel. 1945. szeptember 17-én Turó egy Salzer-ellenes népgyűlés szervezésével kísérelte meg ellenlábasát lemondásra kényszeríteni, a „népítélet” azonban nem volt sikeres, Salzer karhatalmat vett igénybe a tömeg féken tartására, és egyelőre megtartotta hivatalát. A nemzeti bizottsági tag Turó azonban folytatta áskálódását Salzer ellen még novemberben is.⁴⁰ Salzer végül 1946-ban távozott Hejőcsaba éléről, a városrész közigazgatási vezetését ekkor Maros István vette át helyettes jegyzői, majd vezetőjegyzői minőségben.⁴¹

A szirmai körjegyzőség élén 1936 óta Sirk Dezső állt. 1945. február 7-én betegsége miatt ideiglenesen Bodnár Lajos görömbölyi jegyzőt bízta meg a körjegyzői feladatok ellátásával, majd 1945. február 9-től Szabó Lajos menekült

foglalhatta el, előbb a városi adóhivatalhoz osztották be, majd városi jegyzői megbírást kapott. MNL BAZML IV.1906.b. 4526/1945.; 16383/1947.

35 MNL BAZML IV.1924. 267.

36 MNL BAZML IV.1931. Miskolc thj. Város Hejőcsabai Kirendeltségének iratai, 1945–1949. (a továbbiakban: IV.1931.) 1/1945.

37 Uo. 25/1945.

38 Felvidéki Népszava, 1947. április 22.

39 MNL BAZML IV.1931. 25/1945.

40 MNL BAZML XXV.4. 398/1945.

41 MNL BAZML IV.1931.

körjegyzőt rendelték ki helyettesítésre.⁴² Szabó egy év elteltével távozott, a körjegyzőség vezetését 1946-ban előbb Keresztény László, majd Koritsánszky Dezső vette át helyettes körjegyzői minőségben.⁴³

Korrekción városvezetési stratégia

Az 1945. év elején bekövetkezett vezetőváltások még alapvetően amiatt történtek, hogy a települések éléről – bármilyen indokkal is – a háború végén távozott körjegyzőket nem engedték vissza hivatalukba. Helyüket azonban még a hozzájuk hasonlóan a korábbi rendszerben szolgáló társaik vették át, a „pártkáderek” időszakára még vártatott magára.

A közigazgatási tisztviselők és alkalmazottak túlnyomó többsége a formálódó kommunista hatalom számára azonban megbízhatatlannak számított. A tisztviselők előéletének kivizsgálására – az országos gyakorlathoz hasonlóan – a Miskolci Nemzeti Bizottság már 1945 január elején igazolási és népbírósi eljárások megindításáról döntött. A kommunisták a „nagyakarítást”, a „reakciós tisztviselők” eltávolítását követelték, az igazolási eljárások eredményességével azonban a többnyire elégedetlenek voltak. Amennyiben az igazolóbizottság vagy a népbírósi döntése alapján valamely „reakció” személyt sikerült is eltávolítani a közéletből, helyét – képzettség hiányában – nem tudták még saját káderekkel betölteni.⁴⁴

A városi alkalmazottak magatartásának vizsgálatát az I. sz. Igazoló Bizottság végezte 1945. február 8- és április 10. között. A bizottság négy személyt utalt a népbírósi eljárás elé, köztük azonban – dr. Spiry Endre vármegyei és városi tiszt főorvos kivételével – magas beosztásban lévő személy nem volt. A bizottság Zalányi József számvevősi főnök és dr. Varga László tanácsnok ügyében elmarasztaló határozatot hozott, amely ellen az érdekeltek fellebbeztek,⁴⁵ és egy ideig még hivatalban maradhattak.

1945 augusztusa fordulópont volt Miskolc város tisztviselői karának életében, ekkor kezdődött meg kampányszerűen a vármegyei és polgármesteri tisztviselők letartóztatása, illetve internálása, köztük volt Lichtenstein László volt főispán, Molnár József vármegyei tiszt főügyész, majd augusztus 17-én dr. Honti Béla helyettes polgármester és Tréki Török Andor is. A városi vezető tisztviselőket internálták, amiről a szociáldemokrata pártlap a következőképp számolt be: „*Dr. Honti Béla helyettes polgármester [...] alelnöke volt a MOVE egyik csoportjának. Ő nyitotta meg 1944-ben Miskolcon az antibolszevista kiállítást Szlávy*

42 MNL BAZML IV.912. A miskolci járás főjegyzőjének iratai, 1945–1949. (a továbbiakban: IV.912.) 677/1945.

43 MNL BAZML V.210.a. Kistokaj kisközség iratai, 1898–1949.

44 *Kun László: Harc a közélet demokratizálásáért, a reakció ellen Miskolcon.* In: Borsodi Szemle 9. (1965) 2. sz. 12.

45 MNL BAZML IV.901.b. 586/1945.

László főispán⁴⁶ nevében és beszédében uszított a háború folytatása mellett. 1944 májusától kezdve ő vezette a várost, pedig abban az időben már minden jobbérzésű vezetőegység igyekezett távolmaradni a nyilas közélettől. [...] Tréky Török [...] a MOVE elnöke, Turul tb. dominusza és a FEFHE⁴⁷ tb. zászlósa volt. Noha három háza volt, még egy zsidó lakást is kiigényelt magának”.⁴⁸ A felsorolt állítások igazságtartalmát teljes mértékben igazolni vagy cáfolni nem áll módunkban, az azonban bizonyos, hogy Honti Szlávy László polgármestert helyettesítve valóban megnyitotta az Antibolsevista kiállítást, s azon felolvasta Szlávy beszédét.⁴⁹ Az események hatására Gálffy polgármester is attól tartott, hogy hamarosan őt is internálják,⁵⁰ erre azonban nem került sor.

Honti Béla és Tréki Török Andor szabadulása után még visszatérhetett a közigazgatás élére, mindketten azonban a törvényhatósági bizottság 1946. április 15-i ülésén jelenhettek meg utoljára helyettes polgármesterként, illetve árvaszéki elnökként.⁵¹ Hontit április 15-től augusztus 16-ig rendőri felügyelet alá helyezték,⁵² majd május 3-án a város közigazgatási bizottsága ellene és dr. Varga László tanácsnok ellen fegyelmi eljárást indított.⁵³ Időközben Tréki Török Andort is elmozdították állásából, s áprilisban ugyancsak fegyelmi eljárás alá vonták.⁵⁴

A két városvezető alapvetően még szerencsésnek érezhette magát. 1945 tavaszától ugyanis tömegével indultak meg a népbírósi eljárások népellenes és háborús bűntettek címén olyan személyekkel szemben is, akik a vád tárgyává tett bűncselekményeket nem követték el. A népbírósi eljárásokat ugyanis a kommunisták igyekeztek nemcsak a tényleges bűntetteket elkövetőkkel szemben érvényesíteni, de a társadalmi elit „megtisztítására” is felhasználni.⁵⁵ Így került a vádlottak padjára számos egykori körjegyző, illetve városházi tisztviselő.

Sirk Dezső szirmai körjegyző ellen már 1945 tavaszán indult nyomozás, majd május 17-én letartóztatták. Azzal vádolták, hogy egy helybéli kommunisaként rendőri felügyelet alá helyeztetett, egy másikat pedig munkásszázadba hívatott be, valamint kommunistaellenes kijelentéseket tett. Sirk Dezsőt – aki mellett

46 Téves információ, Szlávy polgármester volt.

47 Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete.

48 Szabad Magyarország, 1945. augusztus 19.

49 Magyar Élet, 1944. április 16.

50 MNL BAZML XIV.70. Hajdú Béla naplója. 1945. augusztus 29.

51 MNL BAZML IV.1903.a. 1946.03.16.

52 *Kapusi Krisztián*: Keresztezett életutak. Halmay Béla és Honti Béla miskolci polgármesterek. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Pfliegler J. Ferenc emlékére a Borsod-Zemplén Megyei Levéltárért Alapítvány. Miskolc 2005. 109-110.; *Kis József*: Háborús bűnös vagy áldozat. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve 57. Szerk. Tóth Arnold. Miskolc 2018. 154.

53 Felvidéki Népszava, 1946. május 4.

54 MNL BAZML IV.901.b. 893/1946.

55 A háború utáni miskolci népbírósi eljárásokról lásd: *Kis J.*: Háborús bűnös i. m. 137-168.

volt zsidó munkaszolgálatosok is kiálltak – a miskolci népbíróság 1945. július 20-án folytatólagosan elkövetett népellenes bűntettben találta bűnösnek, amiért 3 év 2 hónap börtönbüntetésre ítélte.⁵⁶ A volt körjegyző – hasonló ügyekben hozott ítéletekhez képest – szokatlanul magas büntetése végül nem nyert jogerős megerősítést. A Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. szeptember 30-án újrafelvételi eljárásra kötelezte a miskolci népbíróságot, és egyúttal elrendelte a már 16 hónapja fogságban lévő Sirk szabadlábra helyezését. A hamisan megvádolt volt jegyzőt a népbíróság 1947. április 19-én mentette fel a vádak alól.⁵⁷

Dr. Krompaszky Géza városi aljegyzőt 1945. október 17-én vették őrizetbe. Az aljegyzőt azzal vádolták, hogy visszaéléseket követett el a zsidó üzletek kiárúsítása során, valamint hogy a háborús hírverés szolgálatában állott. Bár a népbíróság – bűncselekmény hiánya miatt – 1946. február 9-én felmentette, Gálffy Imre polgármester 1946. március 26-án fegyelmi eljárást rendelt el ellene, s ezzel egyidejűleg felfüggesztette állásából.⁵⁸

Kiss József volt görömbölyi körjegyző ellen 1947-ben indítottak eljárást állítólagos antidemokratikus magatartása miatt, népellenes bűntett címén. A vádakról azonban bebizonyosodott valótlanosságuk, így a miskolci népügyészség 1947. május 29-én megszüntette ellene a nyomozást.⁵⁹

A deportálásból 1946-ban hazatért Pávay Sándor diósgyőri számtiszt számára a Nemzeti Bizottság 1947-ben még politikai igazolást adott ki arról, hogy népellenes mozgalmakban nem vett részt, néhány hónappal később azonban – ismét a németeknek való kémkedés hamis vádjával – háborús bűntett miatt eljárást indítottak ellene. A Miskolci Népügyészség 1948-ban megszüntette az eljárást.⁶⁰

Mint ahogy a népbírósági eljárások időben elhúzódtak, vagy pedig nem hozták meg a kívánt eredményt, a kommunisták a B-listázás eszközével igyekeztek a számukra nem tetsző személyeket eltávolítani. Ezt már meg is tehették, hiszen az erről szóló rendelet kiadásával egy időben megindított közigazgatási tanfolyamok („gyorstalpalók”) hamar ontották magukból az olyan munkás-paraszt kádereket, akik immár átvehették a régi tisztviselők helyét, és „a későbbiek folyamán magjává váltak a proletárdiktatúra kialakuló államapparátusának, a tanácsrendszernek”.⁶¹

A B-listázásról szóló 5000/1946. M. E. sz. rendelet alapján a tisztviselők és alkalmazottak száma nem haladhatta meg az 1937/38. költségvetési évben alkalmazottak 90%-át, s ennek megfelelően augusztus végéig az alkalmazottak létszámát csökkenteni kellett. Elsősorban azokat kellett elbocsájtani, akiknek

56 MNL BAZML IV.912. 2917/1945.

57 MNL BAZML XXV.4. 482/1945.

58 MNL BAZML XXV.4. 556/1945.

59 MNL BAZML XXV.6. 408/1947. Miskolci Népügyészség 1947. Nü. 408/5. sz. határozata.

60 Kis J. – Kunt G.: Málenkij robot i. m. 130.

61 Kun L.: Harc i. m. 13.

„hivatali működése az ország demokratikus szellemi újjáalakítását tevőlegesen nem” szolgálta. Miskolcon három bizottság vizsgálta felül a város 1031 alkalmazottját, akik közül 237 személyt bocsátottak el.⁶² Köztük volt dr. Demes Béla nyilas polgármester és Szeghalmy Bálint – akik már közel két éve emigrációban éltek –, dr. Ájus Ferenc és dr. Faragó Elemér – akik már nem voltak az élők sorában –, de ott találhatjuk dr. Honti Bélát, dr. Tréki Török Andort, dr. Varga Lászlót, dr. Raksányi Ernőt és dr. Krompaszky Bélát is.⁶³

Utóbb a határozatok felülvizsgálatára kiküldött miniszteri megbízott 17 elbocsátott tisztviselő visszafogadásához – köztük dr. Fekete Gyuláéhoz és Péter Mátyáséhoz⁶⁴ – járult hozzá. A B-listázás során nem voltak tekintettel arra, hogy Miskolc területe időközben megnagyobbodott, ami új hivatalok felállítását tette szükségessé, így a folyamat arányaiban súlyosabb veszteséget jelentett a város számára. Az elbocsátás érintette a város helyettes polgármesterét, főjegyzőjét, 2 tanácsnokát, árvaszéki elnökét, akiknek állását ráadásul a jogszabály nem engedte betölteni.⁶⁵ A létszámcsökkentés befejezése után szolgálatból kivált tisztviselők munkáját a megmaradt lecsökkentett számú tisztviselőkkel kellett tovább végezni, ami különösen nagy terhet rótt a város tisztviselői és alkalmazotti karára.⁶⁶ Különösen érzékenyen érintette ez az 1945-ben Miskolchoz csatolt új városrészeket, amelyeknél a személyzeti hiány következtében nem tudták megoldani az elsőfokú közigazgatási hatóságok és közigazgatási kirendeltségek felállítását.⁶⁷

A B-listázás komoly fennakadásokat is okozott. Diósgyőrben, ahol bár hét jegyzői állás volt engedélyezve és három betöltve, egy jegyzőt – dr. Isépy Lászlót – B-listázták, ami jelentősen megnövelte állásukban maradt társai munkáját. Dr. Molnár Béla jegyző panaszja jól mutatja a B-listázás okozta helyzetet: *„Az egyes ügyosztályoknál ugyancsak bénítólag hat a B-lista. Így az iktató hivatalnál 2-ből 1-et, a lakáshivatalnál 3-ból 2-t, a közmunkaerő gazdálkodásnál 6-ból 6-ot, a NMNy⁶⁸-nél 3-ból 3-at, az újdíósgyőri bírói hivatalnál 4-ből 4-et, a javadalmi hivatalnál 7-ből 5-öt, 1 állatorvosból 1-et, a mérnöki kirendeltségnél 1-ből 1-et helyeztek B-listára. Újdíósgyőrben még a községi bírót is B-listára tették, úgyhogy itt a község-házát egyenesen becsukhatjuk, mert 1 tisztviselő sem maradt”*.⁶⁹

62 MNL BAZML IV.1903.a. Az 1946. évi augusztus 31-én tartandó törvényhatósági bizottsági közgyűlésen előterjesztendő polgármesteri jelentés.

63 Felvidéki Népszava, 1946. július 12.

64 MNL BAZML IV.901.a.53/1946.

65 MNL BAZML IV.1903.a. Az 1946. évi augusztus 31-én tartandó törvényhatósági bizottsági közgyűlésen előterjesztendő polgármesteri jelentés.

66 Uo. Az 1947. évi február 18-án tartandó törvényhatósági bizottsági közgyűlésen előterjesztendő polgármesteri jelentés.

67 Uo. Az 1947. évi június 2-án tartandó törvényhatósági bizottsági közgyűlésen előterjesztendő polgármesteri jelentés.

68 Népmozgalmi nyilvántartó.

69 MNL BAZML IV.1930. Miskolc thj. Város Diósgyőri I. fokú Közigazgatási Kirendeltségének iratai, 1945–1949. 4831/1946.s

A B-listázott tisztviselők pótlására csak 1947-ben került sor. 1947. február 3-án dr. Hammer Fidél városi főjegyzővé,⁷⁰ a szociáldemokrata párt küldötteként 1947. február 13-án Mosonyi Géza adóellenőrt helyettes polgármesterré nevezték ki.⁷¹ A sort dr. Csorba István árvaszéki elnökké való választása zárta 1947. június 24-én.⁷² Kinevezésük azonban még csak előszele volt a közigazgatás feletti irányítás totális átvételének. Mindhárman 1945 előtt is a közigazgatásban dolgoztak, de kiválasztásukban – Hammer és Mosonyi esetében mindenképp – szerepet játszhatott politikai előéletük, valamely baloldali párthoz való kötődésük.

A közigazgatási tisztviselőkart érintő nyilvánvaló megtorló eljárások hatására ugyanis többen már 1945 óta a baloldali pártoknál próbáltak a maguk számára menedéket keresni. Salzer Dezső Hejőcsaba egykori vezetőjegyzője visszaemlékezésében a folyamatot a következőképp írta le: „Az értelmiség 1945–46. években tanácstanul állt az új helyzet előtt. A múlt rendszerben – az utóbbi nyilas időket kivéve – kimondottan távol kellett – a nem politikai funkciókat betöltő egyéneknek – magukat a politizálástól tartania. Párt tagja nem lehetett. A szélsőséges idők viszont valósággal bekényszerítették az értelmiségieket a jobboldali pártokba. A közigazgatási dolgozóknak a jobboldali megmozdulásokban – akarva nem akarva – részt kellett venniük. 1945. év így sok értelmiségi embert felkészületlen talált. Az értelmiség egy része tartózkodó volt, másik része a mérsékelt szoc. dem. pártba lépett be, egy része, akik politikailag képzetebbek voltak, beléptek a kom[munista] pártba. De voltak olyanok is, akik érdekből léptek a kom[munista] pártba”.⁷³ Előbbiek közé tartozott maga Salzer is, aki ismeretlen időben a Szociáldemokrata Párt tagja lett,⁷⁴ és bár Hejőcsabáról távoznia kellett, „felfelé bukott”. 1947-ben Miskolc város közjótékonyági ügyosztályának vezetője,⁷⁵ majd városi tanácsnok,⁷⁶ illetve városi jegyző lett.⁷⁷ Hasonlóan tett utódja, Maros István is, aki 1946-tól az SZDP, majd 1948-tól az MDP tagja volt.⁷⁸

A „horthysta” érában is aktív tisztviselők közül utóbb a Magyar Dolgozók Pártjának lett tagja dr. Hammer Fidél főjegyző és dr. Kristóf Tibor tiszti főügyész is.⁷⁹ Ezen körülmény mindkettőjük életében látszólagos stabilitást, a vezetésben betöltött pozíció szilárd birtoklását eredményezhette, de csak ideiglenesen.

70 MNL BAZML IV.1924. 332.

71 MNL BAZML IV.1901.b. Miskolc város főispánjának általános iratai, 1917–1948. (a továbbiakban: IV.1901.b.) 23/1948.

72 MNL BAZML IV.1906.b. 14802/1947.

73 MNL BAZML XXXV.133.a. Az MSZMP és jogelőd pártjai B-A-Z megyei és miskolci szervezetei dokumentumainak általános gyűjteménye, 1918–1989. (a továbbiakban: XXXV.133.a.) Salzer Dezső visszaemlékezése. 1962. július 23.

74 Felvidéki Népszava, 1947. február 21.

75 MNL BAZML XXXV.133.a. Salzer Dezső visszaemlékezése. 1962. július 23.

76 MNL BAZML IV.1903.a.; Felvidéki Népszava, 1947. február 21.

77 MNL BAZML IV.1906.b. 16382/1947.

78 MNL BAZML XXXV.133.c. Az MSZMP és jogelőd pártjai B-A-Z megyei és miskolci szervezetei dokumentumainak mikrofilm gyűjteménye (a továbbiakban: XXXV.133.c.)

79 MNL BAZML IV.1924. 515.

Nyílt lapokkal 1948–1950

Dr. Gálffy Imrét 1948. január 31-én a köztársasági elnök Magyar Köztársasági Érdemérem kiskeresztje kitüntetésben részesítette.⁸⁰ Ez volt azonban az év legkevésbé figyelemreméltó eseménye.

A két munkáspárt egyesülésével, a Magyar Dolgozók Pártjának létrejöttével a kommunisták jelentős lépést tettek a nyílt proletárdiktatúra megteremtése irányába. Az új helyzet a közigazgatási tisztviselők tekintetében is új hozzáállást eredményezett, amelynek következtében 1948-tól kezdve immár a társutasok, illetve formálisan „elvtársak” között kezdtek tisztogatni. Ennek nyitányát Mosonyi Géza leváltása jelentette, majd hamar sorsára jutott dr. Hammer Fidél városi főjegyző és dr. Kristóf Tibor főügyész is.

1948 elején a két baloldali párt már nagy erővel készült az egyesülésre. E célból a szociáldemokraták kizárták soraikból „jobboldali”-nak titulált párttársait, köztük Mosonyi Géza helyettes polgármestert. Mosonyi a törvényhatósági bizottság 1948. február 14-i ülésén szerepelt utoljára helyettes polgármesterként.⁸¹ Pártja pár hónappal később ebrudalta ki tagjai közül, s így a politikai háttér nélkül maradt Mosonyi megbízását Fekete Mihály főispán 1948. július 21-én hatálytalanította.⁸² Helyettes polgármesterré Fekete másnap a kommunistapárti Farkas Dezsőt nevezte ki.⁸³ Farkas kinevezése már egyértelműen az egypárti diktatúra jele volt, de kiválasztásában szempont lehetett, hogy ő maga is régi közigazgatási karhoz tartozott, 1931-től Miskolc város mérnöki hivatalában szolgált. 1940-től zsidó származása miatt munkaszolgálatosként több alkalommal bevonultatták, a háború vége a fővárosban érte. Hazatérve 1945. február 1-jén belépett a kommunista pártba, majd annak megbízásából a városháza szakszervezeti titkára, 1947-től a Kossuth pártszervezet titkára volt.⁸⁴

1948-ben a város tisztviselői karában további két fajsúlyos egyéniség leváltására került sor. A botrány a törvényhatósági bizottság 1948. november 6-i közgyűlésén tört ki, amelyen a Magyar Dolgozók Pártjának képviselői azzal vetették le a napirendről az 1949. évi költségvetés megtárgyalását, hogy egyes tételeinek gondosabb átvizsgálására van szükség. A feladatra egy kilenctagú bizottságot állítottak fel, amely úgy látta, a költségvetés *„számos olyan tételt és előirányzatot tartalmaz, mely alkalmas a város 3 éves tervének megsabotálására és súlyosan károsítja a város gazdasági érdekeit”*. Így például felrótták, hogy a Minorita Rendház részére évi 400 tonna búzát irányoztak elő, de kifogásolták a színházbérleti szerződés egyes tételeit, valamint a jéggyár „fölösleges”

80 MNL BAZML IV.1903.a. 6.gy.1948.

81 Uo. 1948.02.14.

82 MNL BAZML IV.1901.b. 23/1948.

83 Uo. 24/1948.

84 *Kis József*: Elfeledett városvezetők nyomában – Farkas Dezső. https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/elfeledett_miskolci_varosvezetok_nyomaban_farkas_dezso, letöltés 2021. okt. 16.

kiadásait.⁸⁵ A bizottság jelentése dr. Kristóf Tibor főügyészt és dr. Hammer Fidélt mint főjegyzőt és tervmegbízottat tette felelőssé,⁸⁶ amelynek eredményeként a főispán 1948. december 3-án döntött Kristófnak az állásától való azonnali felfüggesztéséről,⁸⁷ valamint a főjegyző leváltásáról, illetve II. o. aljegyzővé való visszafokozásáról.⁸⁸ Másnap a főjegyző ellene is fegyelmi eljárást rendelt el, és felfüggesztette állásából.⁸⁹ Ezzel egy időben pártvonalon is eljártak a tisztviselők ellen, a nagymiskolci pártbizottság mindkettőjüket kizárta tagjai sorából.⁹⁰

A megüresedett főjegyzői állásra 1948. december 13-án Fekete Mihály főispán Bojkó József városi fogalmazót helyettesítette be.⁹¹ Bojkó főjegyzői kinevezése fontos állomás volt Miskolc közigazgatási életében. Ő volt az első tipikus munkáskáder, aki a város élére került. Az eredetileg vasgyári vasesztergályosként dolgozó Bojkó 1945. február 1-jén lépett be a kommunista pártba, majd részt vett annak szervezésében.⁹² 1946-ban a II. kerületi Nemzeti Bizottság titkára, majd 1947-ben – vélhetően pártutasításra – pályát módosított. Az egri községi közigazgatási tanfolyam elvégzése után 1947. év végén az újdíósgyőri I. fokú közigazgatási hatóság vezetésével bízták meg. 1948-ban annak érdekében, hogy városi segédfogalmazónak nevezhessék ki, a törvényhatósági bizottság tett előterjesztést a belügyminiszternek a jogi képesítés alóli felmentése céljából,⁹³ hamarosan azonban még fontosabb feladatot kapott, ő lett Miskolc város főjegyzője.

Talán nem véletlen, hogy ezzel egy időben az egykor elbocsátott, illetve állásából felfüggesztett vezető tisztviselők közül többek ellen népbírói eljárás indult, amelyek végén immár elmarasztaló, sőt akár hosszabb tartamú szabadságvesztést kiszabó ítéletek születtek. A sor Zalányi József városi számvevőségi tanácsossal kezdődött, akit a MOVE-ben betöltött szerepe, illetve az alakuló gyűlésen mondott beszéde miatt 1948. július 20-án hat hónap börtönre ítélték.⁹⁴ 1948 novemberében dr. Varga Lászlót vádolták meg azzal, hogy 1940–1943 között Nagyváradon teljesített szolgálata során „számtalan esetben megtagadta az üldözöttektől a helyhatósági bizonyítvány kiadását. Iratok hiánya miatt a szerencsétleneket Kamenec Podolskba deportálták, ahol valamennyien

85 MNL BAZML IV.901.a. 38/1948.

86 Uo. 38/1948.

87 Észak-Magyarország, 1948. december 8.

88 MNL BAZML IV.901.a. 37/1948.

89 Uo. 38/1948.

90 Észak-Magyarország, 1948. december 8.

91 MNL BAZML IV.901.a. 39/1948.

92 MNL BAZML XXXV.69. Az MDP Borsod-Gömör-Kishont, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának iratai, 1948–1956. (a továbbiakban: XXXV.69.) 1/79. öe. 1954.03.15.

93 MNL BAZML IV.1903.a. 234.kgy.1948.

94 Miskolci Hírlap, 1948. július 21.

elpusztultak". Dr. Vargát 1948-ban 10 év fegyházbüntetéssel sújtották.⁹⁵ Ezzel körülbelül egy időben Honti Béla volt helyettes polgármester ellen is eljárást kezdeményeztek, majd 1948. december 2-án a miskolci népbíróság a 1944-es, Szlávy által jegyzett beszéd felolvasása miatt 8 hónap börtönre ítélte.⁹⁶ A már alkalmi munkásként dolgozó Kubinyi Elemér volt hámosi vezetőjegyzőt azzal vádolták meg, hogy honvédelmi munkára való eskütételre akart két fiatal gyermeket kényszeríteni, és egyiküket pofon ütötte, valamint hogy fennhéjázóan és durván bánt ügyfeleivel. Kubinyi szintén tagadta bűnösségét, a miskolci népbíróság azonban 1948. december 15-én 1 év börtönre ítélte. Büntetését a Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. december 15-én 8 hónap börtönre csökkentette.⁹⁷

Hammer és Kristóf leváltásakor már érezhető volt, hogy küszöbön van dr. Gálffy Imre polgármester távozása is. Már december elején azt is tudni lehetett, hogy utódjelöltje Tóth Dezső miskolci járási főjegyző. Tóth bár a kisgazdapárt tagja, sőt megyei alelnöke volt, 1947 vége óta bizonyosan⁹⁸ szorosan együttműködött a kommunistákkal, tevékenységét és nyilatkozatait a szélsőbaloldali párt irányvonalához igazította.⁹⁹ Rossznyelvek szerint Gálffy azonban ragaszkodott székéhez, és nem akarta észrevenni, hogy „vagy önként vagy más módon távoznia kell”.¹⁰⁰ Végül az előbbi megoldást választotta, egészségügyi állapotára tekintettel kérte felmentését Fekete Mihály főispántól. Fekete 1949. február 21-én jelentette be Gálffy lemondását, illetve Tóth Dezső eddigi járási főjegyző aznap kelt¹⁰¹ kinevezését. Az ülésen május 31-ig engedélyeztek betegszabadságot Gálffy részére, s döntöttek június 1-ji hatállyal nyugállományba helyezéséről is.¹⁰² A kommunista párt és a kisgazdapárt közötti megegyezésre mutat, hogy a polgármesteri szék mellett a tisztii főügyészi pozíció is ideiglenesen a birtokukba került, Kristóf Tibor utódja 1949-ben – a kisgazdapárt 1948 őszén megválasztott városi pártügyésze¹⁰³ – dr. Póczos Sándor lett. Póczos regnálása mindössze pár hónapig tartott, 1950 elején tisztségében dr. Friedmann Lajos váltotta.¹⁰⁴

95 *Kis J.:* Háborús bűnös i. m. 158.

96 Uo. 154.

97 MNL BAZML XXV.4. 100/1947.

98 Szabad Magyarország, 1947. december 9.

99 Észak-Magyarország, 1948. december 5.

100 MNL BAZML XIV.70. Hajdú Béla naplója. 1948. november 25.–december 6.

101 MNL BAZML IV.901.a. 16/1949.

102 MNL BAZML IV.1903.a. 1949.02.21.

103 Miskolci Hírlap, 1948. november 30.

104 MNL BAZML IV.1903.a. 1950.01.21.

Utóélet

Végezetül tegyünk kitekintést arra, mi történt Miskolc város egykori vezetőivel. A főispánok közül Tóth Bélát hamar háttérbe szorították, előbb a sopronkőhidai börtön igazgatója lett, majd 1950-tól egy fővárosi ruhagyár pártfunkcionáriusa.¹⁰⁵ Oszip István 1948-tól egy szovjet érdekeltségű intézet, majd 1950-tól 1953-as nyugdíjazásáig az útfenntartó vállalat alkalmazottjaként dolgozott, utóbb megbecsült pártnyugdíjasként tengette életét.¹⁰⁶ Fekete Mihály 1949-ben Pest megyei alispán, 1950-tól Pest megyei tanácselnök lett, majd a forradalom után Nagy Imre és társainak elhurcolása miatt állásáról lemondott, a pártba nem lépett be, így perifériára szorult. 1962-től marósként dolgozott, és bár 1966-ig egy vállalat igazgatójaként dolgozhatott, egykori megbecsültségét sosem nyerte vissza.¹⁰⁷ Mazár Ferencet 1951-ben váltották le megyei tanácselnöki tisztségéből, majd minden bizonnyal a megyét is el kellett hagynia. Egyes információk szerint előbb Békéscsabán kívánták vállalatigazgatónak kinevezni, majd pályáját a Gyöngyösi Szerszám- és Készülékgyár igazgatójaként¹⁰⁸ fejezhette be.

A diktatúra kegyetlenségét először Gálffy Imre érezte meg. Közeli rokonát, Sztankóczy Lászlót 1950 nyarán hűtlenség államrend elleni bűntettben bűnösnek találva kivégezték.¹⁰⁹ 1952-ben immár a volt polgármestert hurcolták el majdnem teljes korábbi „kabinetjével” együtt. A hortobágyi Borsós-tanyára telepítették ki mellette Honti Béla egykor helyettes polgármestert és Tréki Török Andor volt árvaszéki elnököt, dr. Kristóf Tibor volt városi főügyészt, de Ónodról elhurcolták Fekete Gyula egykori főjegyzőt is feleségével együtt. A kitelepítéseket az első „munkásjegyző”, Bojkó József szervezte a városi tanács vb. titkáráként. A végrehajtás során azonban súlyos visszaélésekre került sor, amiért 1953-ban leváltották funkciójából.¹¹⁰ Bojkó kezét azonban a párt nem engedte el, 1954-ben Kazincbarcika város tanácselnöke, 1956-ban a szikszói járási tanács elnökhelyettese, majd 1957-től 1965-ös nyugdíjazásáig Miskolc II. kerületi tanácsának vb. elnökhelyettese volt.¹¹¹

105 *Dobrossy István – Eszenyi Miklós – Zahuczky László*: Miskolci életrajzi lexikon. Pfliegler J. Ferenc Emlékére a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárért Alapítvány – Miskolc Megyei Jogú Város. Miskolc 2008. 271.

106 MNL BAZML XXXV.133.a.

107 *Dobrossy I. – Eszenyi M. – Zahuczky L.*: Miskolci életrajzi i. m. 68.

108 Népújság, 1959. február 3.

109 *Pap Krisztián*: Elit katonák a bíróságon és a diktatúrában (1945–1963) A Szent László hadosztály egykori tisztjeinek, Szügyi Zoltánnak, Lajtos Árpádnak, Meszlényi Róbertnek, Kiss Zoltánnak és Ugron Istvánnak a büntető perrei. Valóság 59. (2016) 10. sz. 67.

110 MNL BAZML XXXV.69. 1/79. ő.e. 1954.03.15.

111 MNL BAZML XXXV.1. Az MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának iratai, 1956–1989. 1/8. ő.e. 1970.01.28.

Mosonyi Géza egykori szociáldemokrata helyettes polgármester története csak részben ismert, az 1956-os forradalom napjaiban beválasztották a Miskolci Nemzeti Bizottság tagjai közé, utóbb a miskolci járási tanács osztályvezető-helyetteseként dolgozott.¹¹²

A kommunista Farkas Dezső egykori helyettes polgármester 1950-ben a városi tanács elnökhelyettese lett, 1952-ben azonban – többek között „horthysta” tartalékos hadnagyi rangja miatt – súlyos támadások keresztjébe került, amelynek eredményeként ideiglenesen kizárták a pártból, majd pártbüntetéssel vették csupán vissza. Ezt követően alacsonyabb beosztásokban dolgozott 1971-es nyugdíjba vonulásáig.¹¹³

A városi főjegyzők közül dr. Hammer Fidél visszatért szülővárosába, Szegedre, ahol főkönyvelő lett. 1971-ben hunyt el.¹¹⁴

A településrészek vezetőjegyzői közül Bajáky Bélát a tanácsrendszer bevezetése után a III. kerületi,¹¹⁵ Maros Istvánt a IV. kerületi tanács vb. titkárává választották.¹¹⁶

Miskolc tanácsrendszer előtti utolsó polgármestere, Tóth Dezső járta be talán a legváltozatosabb életutat. Az egykor kisgazdapárti Tóth 1950-ben a Miskolc városi tanács elnökhelyettese lett, s a Rákosi-diktatúra sötét éveiben is megmaradt funkciójában. 1954-ben váltották le, ekkor az Észak-magyarországi Áramszolgáltató Vállalathoz került főrevizorként. Az 1956-os forradalom napjaiban részt vett a – kommunisták és népfrontosok által kezdeményezett – Miskolci Nemzeti Bizottság megalakításában, amelynek titkárává választották. Ugyancsak részt vett a kisgazdapárt újjáalakításában. 1957-ben letartóztatták, majd a Pest Megyei Bíróság 2 év börtönre ítélte. 1959-ben szabadult.¹¹⁷ Hasonló megtorlás várható volt a Nemzeti Bizottság elnökévé választott Gálffy Imrére is, ő azonban idejekorán, 1957-ben elhunyt.¹¹⁸

Mint látható, a pragmatikus-korrektív várospolitikai stratégia működött. Az 1945-től kezdődően szerepet vállaló egykori „horthysta” köztisztviselői réteg tagjait előbb-utóbb eltávolították, s helyükre megbízható személyeket állítottak. Később egyik oldal sem érezhette magát a „fordulat” nyertesének, míg a város életében 1945 előtt is szerepet vállaló tisztviselők nagy részét hosszabb-rövidebb időre megfosztották személyes szabadságuktól, addig a hatalomátvételért küzdő baloldali politikusok többsége is háttérbe szorult a

112 MNL BAZML XXXV.11. Az MSZMP Sárospatak Községi (Városi) Bizottsága és alsóbb szerveinek, szervezeteinek iratai, 1966–1989. 37.

113 *Kis József*: Elfeledett városvezetők nyomában – Farkas Dezső. https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/elfeledett_miskolci_varosvezetok_nyomaban_farkas_dezso (letöltés ideje: 2021.10.16.)

114 Délmagyarország, 1971. május 16.

115 Észak-Magyarország, 1951. február 18.

116 MNL BAZML XXXV.133.c.

117 *Kis József*: Miskolc 1956. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata. Miskolc 2016. 254.

118 Uo. 130.

Rákosi-, vagy a Kádár-rendszerben. A korrekciós politika később is működött, és immár a párt a saját, számára egyre kellemetlenebbnek tűnő fiaival szemben is alkalmazta.

Felhasznált szakirodalom és források

- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) vonatkozó fondjai
Beránné Nemes Éva: Adatok a felszabadulás és a demokratikus átalakulás kezdeteinek történetéhez Miskolcon és Borsodban. In: Borsodi Levéltári Évkönyv 2. Szerk. Román János. Miskolc 1979.
- Délmagyarország, 1971, 61. évfolyam, 114. szám, május 16.
- Dobrossy István: Tapolca, Diósgyőr és Hejőcsaba Miskolchoz csatolása 1945-ben. Levéltári Évkönyv 12-13. Szerk. Dobrossy István. Miskolc 2005.
- Dobrossy István – Eszenyi Miklós – Zahuczky László: Miskolci életrajzi lexikon. Pfliegler J. Ferenc Emlékére a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárért Alapítvány – Miskolc Megyei Jogú Város. Miskolc 2008.
- Észak-Magyarország, 1948, 5. évfolyam, 283. szám, december 5.
- Észak-Magyarország, 1948, 5. évfolyam, 285. szám, december 8.
- Észak-Magyarország, 1950, 7. évfolyam, 67. szám, március 21.
- Észak-Magyarország, 1951, 7. évfolyam, 41. szám, február 18.
- Felvidéki Népszava, 1945, 1. évfolyam, 191. szám, december 6.
- Felvidéki Népszava, 1946, 2. évfolyam, 99. szám, május 4.
- Felvidéki Népszava, 1946, 2. évfolyam, 154. szám, július 12.
- Felvidéki Népszava, 1947, 2. évfolyam, 43. szám, február 21.
- Fekete Mihály: Ellenállók az Avas alján. Egy diósgyőri munkás visszaemlékezései. Kossuth Könyvkiadó. 1974.
- Kapusi Krisztián: Keresztezett életutak. Halmay Béla és Honti Béla miskolci polgármesterek. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Pfliegler J. Ferenc emlékére a Borsod-Zemplén Megyei Levéltárért Alapítvány. Miskolc 2005.
- Kis József: Elfeledett városvezetők nyomában – Ájus Ferenc. 2019. https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/elfeledett_miskolci_varosvezetok_nyomaban_ajus_ferenc, letöltés 2021. okt. 16.)
- Kis József: Elfeledett városvezetők nyomában – Farkas Dezső. https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/elfeledett_miskolci_varosvezetok_nyomaban_farkas_dezso, letöltés ideje: 2021. okt. 16.)
- Kis József: Háborús bűnös vagy áldozat. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve 57. Szerk. Tóth Arnold. Miskolc 2018.
- Kis József: Miskolc 1956. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata. Miskolc 2016.
- Kis József – Kunt Gergely: Málenkij robot Nagy-Miskolcon. Miskolci Német Nemzetiségi Önkormányzat. Miskolc 2020.
- Kun László: A Miskolci Nemzeti Bizottság megalakulása és történetének első szakasza. Borsodi Szemle 9. (1965) 1. sz.

- Kun László: *Harc a közélet demokratizálásáért, a reakció ellen Miskolcon.* Borsodi Szemle 9. (1965) 2. sz.
- Magyar Élet, 1944, 6. évfolyam, 85. szám, április 16.
- Miskolci Hírlap, 1948, 4. évfolyam, 165. szám, július 21.
- Miskolci Hírlap, 1948, 4. évfolyam, 276. szám, november 30.
- Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárának (MNL BAZML) vonatkozó fondjai
- Magyarország tiszti cím- és névtára. 50. évf. 1943.
- Népújság, 1959, 10. évfolyam, 28. szám, február 3.
- Pap Krisztián: *Elit katonák a bíróságon és a diktatúrában (1945–1963)* A Szent László hadosztály egykori tisztjeinek, Szügyi Zoltánnak, Lajtós Árpádnak, Meszlényi Róbertnek, Kiss Zoltánnak és Ugron Istvánnak a büntető perei. Valóság 59. (2016) 10. sz.
- Szabad Magyarország, 1945, 2. évfolyam, 186. szám, augusztus 19.
- Szabad Magyarország, 1947, 4. évfolyam, 179. szám, december 9.
- Turbucz Péter: *Gálffy Imre polgármesteri beiktatása és városvezetése.* https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/galffy_imre_polgarmesteri_beiktatasa_es_varosvezetese#_edn13, letöltés 2021. okt. 18.